

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

К.П. ЯГОДОВСЬКИЙ – УЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ, ПРАКТИК

У статті розглянуто життєвий шлях, науково-освітню діяльність видатного вченого, методиста-природника, педагога Костянтина Павловича Ягодівського (1877–1943). Аналізуються педагогічні погляди вченого, які є цінним джерелом ідей, думок щодо природознавства, екологічної освіти і виховання.

Постановка проблеми

Вирішити сучасні проблеми в освіті, впровадити інновації неможливо без урахування досвіду минулого, найбільш раціональних ідей, що пройшли перевірку часом. Знання історії розвитку методичної думки розширюють світогляд педагога і допомагають уникнути помилок у роботі. Тому науковці дедалі частіше звертаються до педагогічних ідей минулого, щоб застосувати їх у навчанні та вихованні підростаючих поколінь. Історія української педагогіки багата іменами видатних діячів науки і культури, чия самовіддана праця сприяла національно-культурному становленню України, розвитку педагогічної думки. В плеяді відомих українських вчених, просвітян, громадських діячів, якими в історії нашої держави були насичені 20-ті роки ХХ століття, особливе місце належить вченому-педагогу, методисту-природнику, викладачу вищих навчальних закладів, професорові Костянтину Павловичу Ягодівському. Його творчий доробок налічує понад 130 праць з природознавства і методики його викладання.

Аналіз стану наукової розробки проблеми

Деякі аспекти цієї проблеми знайшли відображення в роботах О. Біди (основні етапи розвитку методики викладання природознавства в школі), Т. Собченко (розвиток природничої освіти у початковій школі в історії педагогічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ століття). Окремі аспекти дослідження бібліографічної діяльності К.П. Ягодівського розглядалися в дисертаційних працях В. Борейка, І. Вовченка, Л. Дубровіної, С. Кулешова, О. Луговського. Статті, присвячені видатному вченому містяться у історико-бібліографічних розвідках педагогів ХХ століття (С. Павлович, Б. Райков) і дослідженнях сучасних науковців (М. Гурець, Г. Давиденко).

Об'єкт дослідження – науково-педагогічна спадщина К.П. Ягодівського.

Предмет дослідження – основні напрямки педагогічної діяльності К.П. Ягодівського, його ідеї як методиста-практика.

Мета дослідження – висвітлити основні напрямки науково-педагогічної діяльності К.П. Ягодовського.

Завдання дослідження:

1. Розкрити основні віхи життєвого шляху К.П. Ягодовського, визначити основні чинники формування його світогляду.

2. Висвітлити науково-педагогічну діяльність вченого в різних освітніх закладах.

Наукова новизна і теоретична значимість дослідження полягає в тому, що в ньому здійснена спроба цілісного аналізу педагогічної спадщини К.П. Ягодовського, розкриті педагогічні погляди, виявлені можливості використання теоретичної і методичної спадщини вченого у сучасній школі.

Результати дослідження

Народився Костянтин Павлович Ягодовський 23 травня 1877 р. у селищі Комарівка на Чернігівщині в багатодітній родині, де і пройшли перші десять років його життя. З самого дитинства К.П.Ягодовський відрізнявся незалежністю характеру, його гнітили безправ'я і гноблення особистості. Спочатку він навчався в чернігівській «бурсі», де панував диктаторський режим. Саме тому навчання у даному навчальному закладі не приносило йому задоволення [2].

Другою школою хлопчика стала класична гімназія при Історико-філологічному інституті в м. Ніжині Чернігівської області. Викладання здійснювалося російською мовою. Крім традиційних предметів (письмо, читання, арифметика) в гімназії вивчалось шість мов. Вже починаючи з першого класу учнями вивчалася латинська мова.

Як дізнаємося з архівних матеріалів, у 1896 р. К.П. Ягодовський зі срібною медаллю закінчив гімназію. Успішно склавши іспит, вступив на природничий факультет Петербурзького університету. Абсолютно нові для вчорашнього провінційного гімназиста форми університетського викладання справили величезне враження на юнака. Він відвідував лекції таких видатних педагогів того часу, як А.С. Догель, Д.П. Коновалов, П.Ф. Лесгафт, В.М. Шимкевич [2].

З другого курсу К.П. Ягодовський почав працювати у гістологічній лабораторії проф. А.С. Догеля. Згодом під його керівництвом молодий вчений виконував наукове дослідження на тему, пов'язану з будовою органу нюху у костистих риб. Результати цієї роботи були надруковані німецькою мовою в провідному журналі з зоології [3]. У 1899 р. вчений отримав запрошення взяти участь у науково-промисловій експедиції до Мурманську, що проходила під керівництвом професора М.М. Кніповича. Спочатку К.П. Ягодовський поїхав в експедицію як на літню практику, але його дуже зацікавив туристичний бік пропозиції: морська подорож до Мурманська на пароплаві, життя на крайньому півночі, океан, дослідження морських глибин. Саме тому згодом експедиція стала його постійною роботою. Тут вчений значно поглибив свої знання з

біології. Великий вплив на формування світогляду К.П. Ягодовського в цей час мав проф. М.М. Кніпович. Спілкування з керівником експедиції склало велике враження на майбутнього педагога. Для нього це був приклад дивовижної витримки і працездатності. Пізніше, це знайде відображення в книзі К.П. Ягодовського "В країні північного сонця" (1914), де педагог описав свої плавання і роботу в експедиції. Тепер його найбільше цікавили біологічні зв'язки організмів між собою і навколишнім середовищем в масштабі океанського простору.

Але у 1902 р. М.М. Кніпович залишив службу в експедиції, маючи принципові розбіжності у поглядах з установою, що організувала її. За керівником пішли і найближчі його співробітники, у тому числі К.П. Ягодовський, пропрацювавши в експедиції Мурманська близько трьох років [3].

У цей час, закінчивши університет і маючи сім'ю, К.П. Ягодовський опинився у важкому матеріальному становищі. Йому довелося виїхати з Петербургу в провінцію на вакансію викладача природознавства, що відкрилася в Оренбурзькому кадетському корпусі. Розпочинається новий етап в житті вченого. Він пов'язаний з активною педагогічною діяльністю. К.П.Ягодовський викладав природознавство, відразу одержавши 36 годин на тиждень. Свої заняття педагог будував за зразком порівняно-анатомічних курсів своїх університетських професорів. Завжди вимогливий, навіть суворий сам до себе, він створив власну манеру і стиль проведення занять. В основу покладав раціональні прийоми викладання. Слід зазначити, що це були перші кроки на шляху до науково-педагогічної діяльності. На другому році викладання молодий вчитель почав поєднувати звичайні заняття з практичними, проводив додаткові заняття з природознавства для охочих школярів. Він пропонував нові форми, які активізують самостійність учнів. Серед таких форм перевагу віддавав експерименту [5].

У 1905 р. К.П. Ягодовський знайомиться з книгою педагога, методиста В.О. Вагнера "Методи природознавства в науці і школі"(1893). Книжка ця відкрила перед молодим викладачем новий світ, пов'язаний з методикою викладання природознавства. З цього часу він обрав для себе долю – методиста-практика. Емпіричним шляхом, він почав створювати систему викладання природознавства [1].

На основі трирічної науково-дослідної роботи у 1911 р. К.П. Ягодовським була підготовлена книга для натуралістів-початківців – "Літні роботи з природознавства". В цей час він розробив курс з еволюційного вчення для учнів старшої школи.

Восени 1908 р. учений знову повернувся до Петербургу. Місцем його роботи стала школа нового типу, відоме Тенішівське училище. Це була першокласна педагогічна лабораторія, як з навчальної, так і з виховної роботи. У цій педагогічній атмосфері і розквітнув талент К.П. Ягодовського. Завдяки йому

керівництво школи поставило природознавство на високий рівень. Педагог став членом як педагогічної, так і виховної ради училища. Він обладнав зразкову лабораторію початкового природознавства. Досвід її діяльності відбитий в праці В.М. Кононова, М.Н. Миколаївського, К.П. Ягодовського "Практичні заняття з природознавства. Світ неорганічний"(1913). Це була перша книга, де учні повинні були надавати відповіді на поставленні питання, спираючись на результати власного експерименту. Згодом це дало поштовх до написання цілої серії аналогічних праць. При цьому уроки К.П. Ягодовського проводились на високому науково-методичному рівні. Його заняття відвідували як колеги - товариші, так і вчителі з інших шкіл. Володіючи акторським талантом, образною, яскравою і виразною мовою він захоплював учнів і слухачів своїми лекціями.

Працюючи в Тенішівському училищі К.П. Ягодовський викладав як в першому, так і у випускному класах. Тут він остаточно оформив курс еволюційного учення, прихований в офіційних програмах під найменуванням «фізіологія», і у 1909–1910 рр. вперше прочитав його у випускному класі. Професійний вибір випускників училища, завдяки педагогу, часто зупинявся на природничонауковому напрямку. Будучи студентами, вони дивували викладачів своєю підготовкою в області експерименту.

В цей час методичні погляди К.П. Ягодовського остаточно утвердилися. Працюючи над методами навчання, він розробив і впровадив дослідницький метод в навчальний процес. При дослідницькому методі учневі не надавалися "готові знання". Школяр ставився на місце дослідника і повинен був сам робити висновки на підставі своїх спостережень і дослідів. Педагог вважав, що саме цей метод має бути покладений в основу викладання природознавства. На його думку, конкретними формами реалізації дослідницького методу повинні бути практичні заняття і екскурсії. Ці форми навчання були висунуті на перший план.

Зокрема, в своїй статті "Одна з спроб поглиблення дослідницького методу "(1923) К.П. Ягодовський зазначав: «Життєвими і цінними виявилися екскурсії і практичні заняття, які проводилися за виробленої в підручнику схемою... Екскурсія проходила так, як урок, з тією різницею, що тут вчитель розповідав не перед таблицею, а в природі - "перед справжньою сосною". Практичні заняття часто полягали в повторенні тих дослідів, які тільки що проводив учитель. Були спроби з боку вчителя певною мірою надати учню більшої самостійності, але найчастіше вчитель давав учням книгу, в якій все було викладено в стислому вигляді.

Спілкування з природою під час екскурсій і в лабораторії, незабаром виявило всі позитивні і негативні сторони і описових екскурсій, і вказаних практичних занять. Всі зусилля методистів були направлені на пошуки форми, яка не тільки б давала учню можливість більшої самостійності, але і ставила його в необхідність проявити можливий максимум самодіяльності. Пошуки ці не виявилися безрезультатними, і незабаром привели до тієї

форми опрацювання матеріалу, яке одержало назву дослідницького методу...»[6,61].

За період роботи в Тенішівському училищі, К.П. Ягодовський розробив навчальні програми для молодших класів. Він пропонував увести викладання природознавства в 1–3 класи, бо воно було об'єднано з уроками рідної мови, де проводилось тільки «пояснювальне» читання без екскурсій, предметних бесід, спостережень [3].

У цей же час педагог викладав і в Виборзькому комерційному училищі. Протягом декількох років займав посаду директора жіночої гімназії. Проводив активну методичну роботу з вчителями на Фребелівських курсах, на літніх курсах для вчителів провінційних міст. З 1912 р. став викладачем методики природознавства в початковій школі при педагогічних курсах Фребелівського товариства.

Зближення з інтересами початкової школи, примусило К.П. Ягодовського зайнятися питаннями педології. Це мало великий вплив на його методичні погляди в галузі природознавства. Зокрема, він вважав, що знання про природу дитина повинна отримувати під керівництвом учителя, спостерігаючи за природою. Учні повинні пізнати самі елементарні поняття, у них треба виробити навички простих узагальнень. В учнів було виявлено багато слів - "пустушок", значення яких вони не знають, або не правильно розуміють [4]. Цей фундамент необхідний для оволодіння курсами природознавчих дисциплін в старших класах. У цей період були написані його головні методичні роботи, зокрема праця "Питання загальної методики природознавства".

У 1916 р. за сімейними обставинами (хвороба дружини) К.П. Ягодовський знову покинув Петербург на цілих сім років. Разом із родиною він переїхав до м. Глухів Чернігівської губернії. Одразу отримав посаду директора Глухівського педагогічного інституту, де викладання здійснювалося за допомогою застарілих методів. І новому директору, який мав нові підходи до викладання, довелося відстоювати свої погляди з прихильниками застарілої педагогічної системи. Але революційні події 1912 р. допомогли К.П. Ягодовському витримати натиск і відстоювати свої нові погляди на педагогічну систему. З того часу педагогічний авторитет вченого став непохитний.

Після 1920 р. К.П. Ягодовський організував в м. Глухові дві нові школи, заклавши в них педагогічні принципи найкращих учбових закладів столиці, проводив ряд літніх учительських курсів по містах України. Але несхожість поглядів вченого з поглядами представників Наркомосу України змусила його покинути м. Глухів.

Навесні 1923 р. К.П. Ягодовський переїздить до Ленінграду, де проходять його останні двадцять років життя. Одразу повернувся до напруженої роботи. Працював в основних педагогічних закладах Ленінграду – Педагогічному інституті ім. Герцена, Державному інституті Наукової Педагогіки тощо. Цей

період життя вченого був відзначений розквітом його педагогічної майстерності, найсильнішим захопленням просвітньою діяльністю, піднесенням ораторського мистецтва, яке він відшліфовував у настійливій, систематичній та кропіткій самоосвітній роботі.

Науковий доробок К.П. Ягодовського складають близько десятка книг і численні публікації з питань природничої освіти. Серед них: підручник "Тіло людини" (1909); збірники "Практичні заняття з природознавства. Світ неорганічний" (1913); "Питання викладання природознавства" (1917); "Природа і праця" (1920); "Практичні заняття з природознавства. Рослини" (1923); "Практичні заняття з природознавства. Людина" (1925); "Практика початкового природознавства" (1926); "Уроки з природознавства в початковій школі" (1916–1925); "Живий куточок у школі і вдома" (1927). Прийоми опрацювання своєї методики педагог виклав у виданні "Ступені самоосвіти" (1927).

Висновки

Науково-педагогічна діяльність К.П. Ягодовського сприяла становленню й розвитку природознавства на початку ХХ століття. Педагог виступав за необхідність вивчення природознавства в усіх класах. На його думку, важливим завданням шкільного природознавства є формування наукових понять. К.П. Ягодовський на конкретних прикладах розробив методику формування первинних понять у молодших школярів. При цьому великого значення надавав аналізу, синтезу, індукції і дедукції, їх єдності і взаємозв'язку. Також вчений першим вказав на конкретні шляхи формування в учнів основ діалектико-матеріалістичного світогляду, підкреслюючи при цьому величезне значення органічного зв'язку при вивченні природи. Педагог наголошував на важливості природоохоронного виховання учнів, яке можна здійснювати під час проведення уроків з природознавства. Зокрема, він розробив методику проведення практичних занять та екскурсій у природу.

У науково-педагогічному доробку К.П. Ягодовського цінним є те, що ним обґрунтовано методи реалізації природничої освіти, а саме спостереження й опис природних явищ, евристичний метод, проведення елементарних природничих дослідів, занять із садівництва, городництва із систематичним залученням учнів до самостійного здобуття знань. Це дозволило активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів, стимулювало розвиток пізнавальних інтересів особистості, її допитливості, самостійності, здатності до творчості, до самовираження й спілкування в колективній діяльності.

Таким чином, ми вважаємо, що наукова спадщина К.П. Ягодовського являє безперечний теоретичний інтерес і в умовах сьогодення. Вона є важливою для вчителів, методистів і наукових працівників, які цікавляться питаннями дидактики і методики викладання.

Подальші дослідження будуть зосереджені у напрямку вивчення розроблених К.П. Ягодовським методик формування первинних природничих понять у школярів та проведення практичних занять та екскурсій у природу для різних вікових груп школярів.

Література

1. *Біда О.А.* Основні етапи розвитку методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці в школі: Для вчителів початкових класів і студентів педагогічних факультетів / *О.А. Біда.* – К.: Наук. світ, 2000. – 53 с.
 2. *Павлович С.А. Константин Павлович Ягодовский.* К 25-летию его педагогической и литературной деятельности / *С.А. Павлович* // *Естествознание в школе.* – 1928. - № 3 – С. 30–42.
 3. *Райков Б.Е. Константин Павлович Ягодовский* (к 25-летию его педагогической и литературной деятельности) / *Б.Е. Райков* // *Живая природа.* – 1927. - № 19. – С. 578–583.
 4. *Собченко Т.М.* Розвиток природничої освіти у початковій школі в історії педагогічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01. «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / *Тетяна Миколаївна Собченко* – Харків, 2008. – 20 с.
 5. *Ягодовский К.П.* Ещё раз о ботаническом материале в живом уголке / *К.П. Ягодовский* // *Живая природа.* – 1927. - № 4. – С. 102–106.
 6. *Ягодовский К.П.* Об одной из попыток углубления исследовательского метода / *К.П. Ягодовский* // *Естествознание в школе.* – 1923. - № 5–6. – С. 60–69.
-
-